

Pròleg

Hi ha moltes maneres de començar un pròleg i una d'elles, potser de les més plausibles, és evocar el record. Un record d'un moment molt precís, encara que datar-lo amb tota exactitud m'exigiria una recerca d'hemeroteca que no he fet. Així és, en tot cas, com ho recordo. El fet és que jo estudiava d'un dels últims cursos del batxillerat, i passava una quinzena de dies a Oxford, al mes d'agost, fent un curset intensiu d'anglès, amb tot d'estudiants d'altres llocs d'Europa —italians, sobretot, encara que no hi faltaven austríacs i, fins i tot, un iugoslau. La meva mare va venir a veure'm un dia, perquè ella se n'anava a passar uns dies, lluny de casa, en una altra ciutat al sud d'Anglaterra. Devia ser, amb tota seguretat, l'estiu de 1976, perquè entre les coses que em va portar de Barcelona hi havia un exemplar del diari *Avui*, que feia pocs mesos que s'havia començat a publicar. Doncs bé, si la memòria no em traïx, en aquella edició de l'*Avui* hi vaig llegir un article d'un gran amic de la meva mare, Josep Anton Baixeras, en què l'escriptor tarragoní advocava perquè Barcelona assumís clarament, irrenunciablement, en el nou context democràtic que tot just s'iniciava llavors, la capitalitat cultural de Catalunya.

Venint d'una situació com el franquisme, on el localisme havia estat fomentat fins a l'exacerbació, aquella reivindicació de Baixeras (la meva mare, fidel als seus orígens tarragonins, no deia el Baixeras, ni en Baixeras) en el sentit que Barcelona no tingués recança a assumir el seu caràcter de capital del país, em va sorprendre molt positivament. Encara que, en realitat, jo no havia viscut mai, en la meva curta experiència, un antagonisme real, tangible, entre la ciutat de la meva mare, Tarragona, i la del meu pare, i meva, Barcelona —fora de quan els meus avis es queixaven, amb aquell sentit de l'humor peculiar que gastaven, que quan arribàvem de visita a Tarragona sempre portàvem la pluja amb nosaltres. Sí que havia experimentat, de petit, el contrast en el que podríem dir-ne la sociabilitat entre les dues ciutats: mentre que a Barcelona vivíem en l'anonimat i en el menor control social propis de la gran ciutat, quan a Tarragona sortíem al carrer amb la meva àvia no paràvem de trobar gent amb qui ella s'aturava a conversar, i que li preguntaven educadament i invariablement "Què fa, el senyor Lloret?". En alguna ocasió, ella es permetia alguna broma sobre si els seus néts no eren prou nets. Potser ho recordo perquè, a l'escola, algun company em feia notar que jo no pronunciava exactament les "es" com a Barcelona —un llegat maternal, sens dubte.

També era diferent, és clar, la forma de la ciutat. El diumenge, el meu avi es permetia una de les seves, escasses, distraccions —la seva vida era el seu despatx d'advocat i de corredor de comerç: no va sobreviure gaires anys al dolç avorriment de la jubilació—, que era portar-nos fins al port. Puc recordar encara, amb tanta vivor com nostàlgia, alguna de les històries dels "pràctics" del port que explicava i que ell coneixia de primera mà. No sé si és del tot cert que Barcelona vivia llavors d'esquena al mar, com s'ha repetit sovint; però és indubtable que va ser a Tarragona on vaig descobrir aquesta connexió estreta entre ciutat i port, que a Barcelona no se'ns feia, en absolut, tan evident. Al lèxic familiar vam incorporar noms com Nàutic i Serrallo. Les històries del mar, a més, ens connectaven amb el rebesavi Lloret, arribat a Tarragona des de la Vila Joiosa —una població de la Marina Baixa on, com vaig saber més tard, pràcticament una meitat de la població es diu Llorca i l'altra meitat, Lloret. Un cosí de la mare, a València, guarda encara el quadern de bitàcora del capità Gaspar Lloret que feia cabotatge fins a ports tan llunyans com Odessa, un nom que exercia en mi una fascinació innegable.

Però si hi havia un tret sobresortint dels Lloret era la dispersió familiar. Una dispersió no volguda, fruit de les tràgiques conseqüències que per al país havia tingut la derrota republicana de l'any 1939: a l'exili inicial del meu avi a Montpeller, d'on va tornar al cap de pocs anys, s'hi sumava l'exili o el desterrament, aquests ja definitius, de la resta de la família. El germà petit, Gaspar, en sortir de la presó se n'anà desterrat a València, on sempre s'enyorà i on morí, potser recordant encara com, durant la retirada de l'exèrcit republicà, feia volar ponts. Una de les germanes, la Maria, va viure l'exili, no pas daurat, a la banlieue de París, casada allà amb un altre exiliat, el polític d'Esquerra Republicana Antoni Xirau; allà hi van morir tots dos, quan ja era massa tard per retornar a Catalunya. I finalment hi havia el pare de tots ells, el meu besavi Pere Lloret Ordeix, "l'avi vellet" que li dèiem, membre destacat d'Acció Catalana Republicana que, en tornar de l'exili l'any 1945, havia hagut d'anar a viure a Barcelona a casa de la seva altra filla, la tia Fina —l'element més entranyable per a mi, i potser un dels més dissortats, de tot el clan Lloret— sense que pogués retornar a la ciutat on, com a alcalde acabat d'elegir en les eleccions del 12 d'abril de 1931, havia proclamat la República, i on havia promogut la urbanització del passeig Arqueològic i havia presidit el patronat de Poblet.

Però de la guerra, a casa dels avis, se'n parlava poc. El meu avi havia refet la seva vida, professionalment, i també econòmicament, i encara que sentia un evident menyspreu pel règim franquista i pels seus jerarques, no era un home polític. Potser hi contribuïa, a aquest silenci, el fet que a la meva àvia, provinent d'una família dretana d'Alcover, no li agradava que se'n parlés, perquè li evocava massa patiments: recordo perfectament que, quan vaig començar a interessar-me pels llibres d'història a la seva nodrida biblioteca familiar, em recriminava que volgués llegir coses sobre la guerra civil, que considerava que calia deixar en l'oblit. L'experiència de la derrota havia esta

massa amarga, i en tot cas contrastava poderosament amb la prosperitat material i la tímida represa cultural que, als anys setanta, ja era ben visible i que estava capgirant la història bimil·lenària de la ciutat.

* * *

Naturalment, la voluntat de Ramon Marrugat en demanar-me un pròleg per al seu llibre no era que jo rememorés aquesta història familiar, que he invocat no només per mirar de justificar la meua tria com a prologuista, sinó també, i sobretot, amb la pretensió de fer un cert dibuix, necessàriament parcial, de com era la ciutat on, l'any 1968, es va instal·lar la Llibreria de la Rambla. Una ciutat que, efectivament, havia canviat moltíssim respecte a la de 1939: la trajectòria mateixa del meu avi ho testimoniava. El desenvolupament industrial, sobretot arran de la instal·lació de la petroquímica, i l'auge turístic de la costa havien convertit Tarragona, en els decennis finals del franquisme, en una de les ciutats més dinàmiques de tot Catalunya: en només vint anys, la seva població es va multiplicar per 2'5, en passar dels 43.519 habitants censats el 1960 als 109 112 h de l'any 1981. Un increment demogràfic d'aquest abast només era possible mitjançant una intensa immigració, que procedia principalment de les regions rurals del sud d'Espanya, i per allotjar la qual es van construir polígons d'habitatge com el de la Torreforta o el de Sant Pere i Sant Pau.

La societat tarragonina, com la catalana en el seu conjunt, havia fet un gran salt trenta anys després de la fi de la guerra. Malgrat la dictadura, i un cop superada la llarga i inacabable postguerra, era una societat que començava a agafar les regnes d'ella mateixa, i a posar les eines — culturals i polítiques — per treure's del damunt la ignomínia del franquisme. La Tarragona levítica, la ciutat vuitcentista de capellans, funcionaris i militars, però també dels propietaris rurals del Camp, començava a quedar enrere. I el catalanisme començava a tenir-hi un paper que, en èpoques anteriors, havia estat relativament menor. La diferència en la forma i en el ritme de la vida respecte de la capital continuava sent perceptible per al visitant ocasional, però el dinamisme que començava a prendre la ciutat era també innegable. L'aposta industrial n'era l'element bàsic, cosa que potser no està de més recordar en un moment com l'actual, en què alguns economistes intel·ligents comencen a cridar l'atenció sobre la necessària "relocalització" industrial si volem que aquest país tingui algun futur. En aquest sentit, la comparació de l'evolució de Tarragona en aquells anys respecte a altres ciutats — penso sobretot en Girona, però també en Lleida — de característiques similars seria, sens dubte, molt il·lustradora.

Els canvis demogràfics i econòmics, com saben tots els historiadors, duïen aparellats altres canvis en l'esfera política i cultural. Al llarg dels anys seixanta, d'ençà sobretot del pla d'estabilització del 1959 i en paral·lel al "desarrollismo" econòmic i a la creixent, encara que reprimida, oposició política i sindical al règim, s'havia anat

forjant un extraordinari moviment cultural i polític, de contorns prou ben delimitats, encara que pendent d'un bon estudi, i que un dels seus impulsors, l'historiador de la cultura Joaquim Molas, ha batejat, a *L'Avenç*, com a "seixantisme". Un moviment que Molas ha situat, amb tota la raó, al costat dels dos altres grans moviments políticoculturals de la Catalunya contemporània: el Modernisme del tombant de segle XIX i el Noucentisme de les primeres dècades del XX. El terme "seixantisme", inspirat evidentment en el de Noucentisme (del llegat del qual, en tants aspectes, se separava clarament), no ha tingut probablement la fortuna que es mereix, i és per això que alguns prefereixen referir-s'hi, sobretot en el seu vessant més literari, amb el terme de "realisme històric", que, aquest sí, ha estat fins i tot recollit a la Gran Enciclopedia Catalana (un altre dels fruits d'aquell mateix moviment), on és definit amb prou precisió com "el moviment literari que, aproximadament entre el 1959 i el 1968, propugnà una ruptura amb les actituds culturals i literàries vigents a Catalunya —moltes d'elles supervivents, encara, del període de la preguerra— i propugnà el realisme en un intent d'inserir el treball intel·lectual i literari en el procés de recuperació política del país i com a arma de lluita contra el franquisme".

El "seixantisme" va ultrapassar, però, l'àmbit literari i, de la mà de fenòmens com la Nova Cançó (els primers discos dels Setze Jutges van aparèixer el 1962, el mateix any que Edicions 62 començava la seva singladura amb *Nosaltres els valencians*, de Fuster) va ser el moviment que va permetre al catalanisme de ressorgir amb força després de la dictadura; i que li va donar, novament, al catalanisme, el seu caràcter de moviment modernitzador, absolutament encarat a Europa, que n'ha fet un poderós element diferencial dins d'Espanya. És però encara, com apuntava, un moment poc estudiat, i em temo també que en alguns àmbits de la cultura catalana contemporània, poc assumit: la institucionalització de la cultura, a partir dels anys 1980, tinc la impressió que no sempre n'ha sabut recollir els millors fruits.

És justament, en aquest context i com a part activa d'aquest context que, fruit d'una iniciativa políticocultural que no dubto a qualificar de "seixantista", la Llibreria de la Rambla va obrir les seves portes, en una data tan emblemàtica per a la història europea i de la cultura occidental com és l'any 1968. És l'any del maig francès, i de la invasió de Txecoslovàquia després de la primavera de Praga, però també de la revolta dels estudiants a Berkeley, de les protestes contra la guerra del Vietnam i de l'assassinat de Luther King. A França, naturalment, van encunyar ben aviat un terme per definir els representants d'aquesta generació: els *soixante-huitards*. A Catalunya, n'hi va haver uns quants, de *soixante-huitards*. Però el moviment va ser molt més ampli, i la resistència cultural i política al règim anava adquirint un gruix creixent, que abastava un espectre ampli, transversal: els antifranquistes, que el 1971 s'unirien entorn de l'Assemblea de Catalunya i dels seus quatre punts reivindicatius, eren "molts més dels que ells volen i diuen", per citar un clàssic de la Nova Cançó.

L'esperit "seixantista" va presidir, sens dubte, els anys d'intensa activitat cultural que, amb una pretensió clarament política, va dur a terme entre 1968 i 1980 la Llibreria de la Rambla. D'ençà del mateix dia de la inauguració, a càrrec de Joan Fuster, l'assagista més intel·ligent que ha donat la cultura catalana contemporània, la nòmina d'actes culturals fets en aquesta llibreria emblemàtica —i que ara Ramon Marrugat ha recollit, pacientment i modèlicament, en aquest llibre— constitueixen una guia per a l'estudi dels anys seixanta i setanta a Catalunya, i han d'ajudar als historiadors i als estudiosos de l'època, que massa sovint treballen amb uns referents massa barcelonins, a reconstruir en la seva globalitat, és a dir en la seva complexitat, l'abast de l'ampli moviment cultural i polític que, a Catalunya, va fer possible la Transició a la democràcia i a l'autonomia, tot deixant enrere la grisor, la mediocritat i la pobresa cultural que el franquisme hi havia portat.

Tarragona va saber trobar "la nova arquitectura amb què braços més lliures puguin ratllar el teu sol" que Màrius Torres invocava a "La ciutat llunyana". Iniciatives com la Llibreria de la Rambla van ser, sense cap mena de dubte, carreus destacats d'aquesta nova arquitectura. Del 1980 ençà, però, el context ha canviat extraordinàriament, i ara molts elements d'aquella època, fruit del seixantisme i de la força transformadora de l'antifranquisme cultural i polític, s'han de preguntar pel paper que fan en una situació tan canviant. Potser seria un bon moment perquè, tots plegats, tornéssim a llegir l'article que Baixeras publicava a l'Avui l'any 1976 i fer un examen de consciència sobre el paper que entre tots hem sabut donar a una ciutat, Tarragona, l'evolució de la qual és decisiva per al futur de Catalunya. A Barcelona, en concret, ens hem de preguntar si hem fet prou de capital de Catalunya, com ens reclamava Baixeras. Del que podem estar segurs és que, de Tarragona estant, des de llocs com la Llibreria de la Rambla, encara que en Marrugat ja plegui i que en Baixeras ja no hi sigui, ens seguiran interpel·lant i recordant-nos que la represa de Catalunya no ha estat mai possible sense la seva xarxa, el seu sistema de "ciutats mitjanes" que un geògraf esdevingut historiador, com era Pierre Vilar, va saber veure com un dels elements constitutius de Catalunya.

Josep M. MUÑOZ I LLORET, director de *L'Avenç*
 Barcelona, juliol de 2012